

Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme

JOAN SANTANACH

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana

jsantanach@ub.edu

DOMINGO, Josep Maria (ed.): *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, Barcelona: Museu d'Història de Barcelona, 2011; «Pòsits», núm. 6.

En el marc del projecte *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, impulsat pel Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona (MUHBA), es va presentar l'exposició homònima comissariada per Josep M. Domingo, que va poder-se visitar entre el 18 de juliol de 2009 i el 14 de març de 2010. Amb aquest projecte, que va tenir l'exposició com a centre d'un seguit d'activitats bastant més ampli, el Museu feia la seva contribució a la commemoració del cent cinquantè aniversari de l'establiment dels moderns Jocs Florals de Barcelona. S'hi posava en crisi, en la línia d'investigacions dutes a terme en els darrers temps, entre altres, pel ja citat Josep M. Domingo, una concepció del certamen literari que l'identificava amb una mera evocació del passat, del tot aïllada de la realitat contemporània. Lluny d'aquesta visió ingènua de la «restauració» dels Jocs Florals, s'hi subratllava l'estreta relació del certamen amb l'impuls de transformació urbana experimentat per la ciutat de Barcelona durant el XIX, especialment durant la segona meitat del segle, i els esforços de legitimació cultural, i doncs social, duts a terme per les noves classes dirigents vinculades a la burgesia liberal.

Al volum que ressenyem no sols s'inclou el catàleg de peces artístiques, llibres i estudis, documents diversos, autògrafs i bona part del material gràfic exhibit a l'exposició (ps. 151-242), sinó també alguns dels treballs derivats del cicle de conferències que s'organitzà paral·lelament a la mostra, que comentaré tot seguit. Hi trobem, així mateix, una detallada cronologia del Jocs barcelonins (ps. 129-139), preparada per Maria Àngels Verdager i el comissari de l'exposició, que abasta des de la seva fundació, el 1859, fins a l'any 1925, en què, a causa de la dictadura de Primo de Rivera, no es van arribar a celebrar (l'any anterior havien hagut de desplaçar-se a Tolosa de Llenguadoc) i es publicà, en comptes de l'anuari tradicional, un *Homenatge als Jocs Florals de Barcelona*. A continuació, hi ha una bibliografia (ps. 141-149), a càrrec de l'esmentada professora Verdager, independent dels reculls bibliogràfics continguts als estudis previs; s'hi inclouen les publicacions sorgides pròpiament dels Jocs Florals de Barcelona i les aportacions, antigues i contemporànies, sobre el certamen.

El volum també inclou un CD (*Barcelona, 1859. Música en temps dels Jocs Florals*), en què es reproduceix el concert ofert el 12 de novembre de 2009 a la sala Martí l'Humà del MUHBA, amb aportacions del Grup Instrumental de l'ESMUC, dirigit per Xavier Puig, que interpreta diverses peces del compositor

Josep Marraco; de la mezzosoprano Eulàlia Fantova i la pianista Maria Mauri, que van dedicar la seva intervenció a obres de Nicolau Guanyabens i Josep Anselm Clavé, i de La Nova Euterpe, que va interpretar diverses cançons i balades, sobretot de tradició oral. Totes les composicions musicals incloses al CD són contemporànies, o poc posteriors, a l'establiment dels Jocs, i tenen per objecte contextualitzar musicalment el període històric en què es fixa el volum. Cal posar-les en relació, així mateix, amb l'estudi de Francesc Cortès, «Les músiques dels Jocs Florals del 1859» (ps. 101-128), en què es dóna compte de la interpretació de peces musicals durant el primer acte de lliurament de guardons, situant-les en el context musical d'aquells anys; també es valora l'elecció del repertori interpretat al Saló de Cent i la intencionalitat a què responia aquesta elecció, en el marc de les inquietuds modernitzadores i progressivament reivindicatives de la llengua i la identitat catalanes que manifesten els compositors del país, paral·leles a les que es produeixen en l'àmbit literari.

Els estudis sobre aspectes més estretament vinculats a la història dels Jocs Florals des d'un punt de vista literari són tres. En el primer, «La gènesi dels Jocs Florals» (ps. 13-37), Andreu Freixes fa un repàs de les iniciatives prèvies i de les circumstàncies que van afavorir que el 1859, vint-i-sis anys després de la publicació de *La pàtria* d'Aribau, s'establís un certament literari que pretenia entroncar amb els jocs medievals impulsats pel Consistori de la Gaia Ciència.

Més enllà dels estudis dedicats a la història, la llengua i la literatura medievals autòctones (Antoni de Capmany, Josep Pau Ballot, Pròsper de Bofarull), que van contribuir decisivament a crear una determinada consciència, cal esmentar específicament les aportacions relatives als jocs medievals, ja fossin els de Tolosa o els de Barcelona. Entre els darrers, ens hem de remuntar, en primer lloc, als *Orígenes de la llengua espanyola*, de Gregori Maians (1737), en els quals s'inclouïa el text de l'*Arte de trovar* d'Enric de Villena. Així mateix, Fèlix Torres Amat parla de la fundació del certamen barceloní a les *Memorias*, citant entre altres un estudi de Pere Puiggarí que per primera vegada qualifica el certamen com a *jocs florals*. També Josep Tastú li va fer arribar notícies i poesies medievals. Tastú, a més, va localitzar a l'arxiu de Sant Cugat un manuscrit de les *Lleis d'amor* de Guilhem Molinier, que va afavorir de nou l'interès pel certamen i la seva vinculació amb la ciutat de Barcelona.

Sens dubte, totes aquestes aportacions es van veure potenciades pels estudis sobre la tradició literària occitana de François Raynouard. Consta que volums de la seva obra van ser enviats a l'Acadèmia de Bones Lletres, amb la qual, com és prou sabut, estaven vinculats diversos dels personatges esmentats fins ara. També en formava part Joan Cortada, autor de diverses novel·les de tema medieval, entre les quals *Lorenzo* (1837), en què parlava de les mítiques «corts d'amor» reivindicades per Raynouard. Tres anys més tard Cortada va llegir el *Discurso acerca de las cortes de amor*, en què demanava a la institució la creació d'un certamen literari similar al de Tolosa.

El paper de Josep M. Domingo, «Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Literatura, modernització urbana i representació col·lectiva» (ps. 39-76), tal com apunta

el subtítol, s'ha de relacionar amb la revisió de les causes que motivaren l'establiment dels Jocs Florals, apuntada més amunt, i amb les conseqüències que aquesta revisió implica per a la comprensió mateixa dels Jocs. En efecte, vist en el context de la transformació urbana de Barcelona i de les estratègies de legitimació desenvolupades per la burgesia, el certamen poètic adquireix tota una nova significació.

I és que la coincidència de data entre la restauració jocfloral i l'aprovació del Pla Cerdà, totes dues del 1859, no és un simple atzar cronològic. Prèviament, va ser necessari que la idea d'un certamen literari a imatge dels jocs medievals seguís també el seu propi procés de gestació. Domingo recull esments i reivindicacions dels Jocs previs a la restauració, dels quals remarca sobretot que van ser impulsats per intel·lectuals vinculats als nous sectors liberals (com Joan Cortada o l'incansable Víctor Balaguer), els quals, a més, coincidien en uns mateixos postulats estètics, dins de l'historicisme romàntic, i en la recerca d'un espai públic que els legitimés com a escriptors. Es tracta de constants que es repeteixen, i que són ben significatives.

Malgrat tot, sense disposar de suport polític hauria estat impensable que les aspiracions d'aquests intel·lectuals es materialitzessin i, sobretot, que s'arribessin a institucionalitzar. D'aquí la importància que, vint-i-cinc anys després de les primeres reivindicacions, l'Ajuntament de Barcelona, convençut dels beneficis que aportarien al model social i de ciutat que s'estava gestant, assumís el projecte dels Jocs, els donés continuïtat, i els convertís en instrument de projecció de les elits emergents. Així, en una Barcelona que maldava per superar la imatge de ciutat caduca i de províncies —dels anys immediatament anteriors són uns quants testimonis que en parlen en termes ben poc elogiosos, i que la titllen d'insalubre, materialista i obsoleta—, els Jocs esdevingueren un actiu important per a la seva dignificació artística i cultural, paral·lela a la construcció d'una ciutat moderna i eficient.

L'objectiu de modernització no està de cap manera renyit amb la revalorització de les arrels medievals de Barcelona, del seu passat més gloriós. Al contrari, ja que és precisament en el passat medieval que es trobarà l'estímul necessari per a les ambicions presents, com certifiquen múltiples exemples urbanístics. En aquest context, la literatura en català esdevé al seu torn un valor patrimonial, dignificat pel marc solemne i prestigiós dels Jocs, i la llengua catalana es desempallega de mica en mica de l'estigma, que arrossegava de feia anys, d'ineptitud per al conreu literari culte.

Finalment, Ramon Pinyol, a «Literatura, ideologia i política. A través de la història dels Jocs Florals» (ps. 77-100), incideix de nou en l'important paper que els interessos polítics van exercir en el desenvolupament del certamen literari barceloní. Convertits en una de les plataformes més destacades de difusió del catalanisme —en un context en què, a més, n'hi havia ben poques—, era inevitable que es veiessin sotmesos a tota mena de pressions. La història dels Jocs és plena de tensions entre els organitzadors i unes autoritats que els observaven amb descon-

fiança, i sovint amb marcada hostilitat, i també entre els mateixos organitzadors, de signe ideològic divers. Per tal d'exemplificar aquests conflictes i intents d'instrumentalització del certamen, Pinyol fa referència a diversos esdeveniments que van impedir que algunes edicions dels Jocs es desenvolupessin amb normalitat.

Entre altres fets, esmenta els de l'any 1888, en què la projectada presència de Maria Cristina a la inauguració de l'Exposició Universal de Barcelona va propiciar que la celebració dels Jocs s'endarrerís algunes setmanes per tal que la reina regent pogués presidir-los; aquesta situació, que se sumava a un enfrontament previ entre sectors del Centre Català i de la Lliga, que no havien aconseguit consensuar l'elecció dels mantenidors, va desembocar en la celebració de dos certàmens independents.

Els Jocs també han estat sotmesos a les imposicions de les autoritats militars. Així, el 1902 van ser suspesos per ordre del capità general de la ciutat, i van haver-se de celebrar a Perpinyà, acollits pel bisbe Juli Carselade. El 1924, després del cop d'estat de Primo de Rivera, l'ordre d'un altre militar, el general Losada, va impedir que els Jocs tinguessin lloc a Barcelona; aquesta vegada es van traslladar a Tolosa de Llenguadoc. En els anys que segueixen, no va ser possible fer públicament la festa dels Jocs, i es va optar per actes de tipus privat. No va ser fins el 1930, en què la festa va tenir lloc al Palau de la Música, que van recuperar la seva dimensió pública.

Es van veure així mateix afectats, com tot el país, per la Guerra Civil i la dictadura franquista. Entre 1937 i 1939 no es van celebrar, i a partir del 1940 van haver de fer-se en la clandestinitat. Paral·lelament, a l'exterior s'organitzaven els Jocs Florals de la Llengua Catalana, no exempts de tensions internes, mentre que al país les autoritats franquistes van impulsar diversos certàmens alternatius, entre els quals s'han de recordar els Juegos Florales Sindicales, iniciats precisament el 1958, any del centenari dels «restaurats» durant la Renaixença. Amb tots aquests condicionants, els Jocs no van assolir una relativa normalitat, sense controls governatius i amb la participació unitària del conjunt d'escriptors catalans, fins el 1978.

El volum *Barcelona i els Jocs Florals, 1859* és una molt bona aproximació a les causes i motivacions que van portar a la creació del certamen literari barceloní; i també, és clar, al context que els va veure néixer. El paper simbòlic que van tenir des de la seva gènesi va condicionar moltes de les reaccions que es van produir al seu voltant, començant pel mateix establiment del certamen. Des d'aquesta perspectiva, és evident que s'ha de modificar la imatge que sovint es té dels Jocs, i del conjunt de la Renaixença, com a aliens a la seva realitat contemporània i només ocupats a fer l'elecció d'un passat desaparegut molts segles enrere. Ni l'un ni l'altra no es poden entendre correctament si es desvinculen de la profunda transformació que va viure la societat vuitcentista i de les tensions que aquesta transformació va generar.